

TOR-HÅKON GABRIEL HÅVARDSSEN

POST MORTEM

S POHŘEBNÍ SLUŽBOU V TERÉNU

POST MORTEM

This translation has been published with the financial support of NORLA.
Tento překlad vychází s laskavou finanční podporou literární agentury NORLA.

© 2023 Tor-Håkon Gabriel Håvardsen
First published by Bonnier Norsk Forlag, Norway
Published by arrangement with Nordin Agency AB, Sweden

*Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu nakladatele.*

Translation © Jitka Jindřišková, 2024
Cover © Trine + Kim Designstudio, 2024
© DOBROVSKÝ s.r.o., 2024

ISBN 978-80-277-5318-5 (pdf)

TOR-HÅKON GABRIEL
HÅVARDSEN

POST MORTEM

S POHŘEBNÍ SLUŽBOU
V TERÉNU

přeložila Jitka Jindřišková

PANGEA

Obsah

Smlouva	/ 9
Smrt je proces	/ 17
Obnažený smutek a muž v černém	/ 21
Pohled na mrtvolu	/ 31
První jednotka na místě	/ 37
Z člověka číslem	/ 41
Nový přítel	/ 49
Místo úmrtí	/ 57
Prohlášení za mrtvého	/ 65
Experti	/ 73
Mouchy na okně	/ 79

Přírodní cyklus	/ 97
Identifikace	/ 99
Pitevní tým	/ 107
Tělesný úpadek	/ 121
Smrt patří vám	/ 127
Agent, pohřební agent	/ 135
Zpátky do budoucnosti	/ 149
Kremace a nové metody	/ 163
Tajemný hrob	/ 171
Poslední rozloučení	/ 181
Poděkování	/ 189
Použité zdroje	/ 191
Poznámka překladatelky	/ 193

Joakimu Aasovi

Každé krvácení jednou ustane...

I hope death is like
being carried to your bedroom
when you were a child
& fell asleep on the couch
during a family party.
I hope you can hear the laughter
from the next room.

— Lilies Abounded / Twitter

Smlouva

Všichni máme smlouvu se smrtí. Není pochyb: *Náš čas se jednou naplní.* Tomu se nemá smysl vzpírat. Doufejme, že smrt se při čekání na vás i na mě samotného obrní trpělivostí, i když je jinak neustále přítomná – zní neměnná a nelítostná pravda.

Vysušené prsty, jimiž nám smrt přejíždí po žebrech, už nejsou tak neviditelné jako dřív. Dnes její přítomnost *slyšíme*, prostřednictvím fonendoskopů a přístrojů měřících EKG. *Vidíme* ji na rentgenových snímcích a díky číselným údajům. Nadčasovou a mocnou, nestrannou a chaotickou – tu velkou ryzí anarchistku.

Ve snaze chaos usměrnit se mu snažíme vtisknout řád. V současné době to v našich končinách chodí tak, že když někdo zemře, s největší pravděpodobností je kontaktován pohřební ústav. V tu chvíli na scénu vstupuju já. Mé jméno je Tor-Håkon Gabriel Håvardsen. Pracuju jako pohřební agent a píšu knihy.

Možná nemáte přesnou představu, co takový pohřební agent vlastně dělá. Před šestnácti lety, kdy jsem se k tomu podivnému povolání přichomýtl, jsem to nevěděl ani já.

Svou práci vykonávám v jakémsi meziprostoru mezi zesnulým a pozůstalými. Držím se ve stínu, během obřadu jsem téměř nepostřehnutelný a dohlížím, aby bylo postaráno i o ty nejmenší detaily. Detaily, o nichž truchlíci ani netuší, že je třeba na ně myslet. Nevšímáte si mě, protože váš dojem nic nenarušuje – vše je připravené a na svém místě.

Mé povolání není zdaleka vhodné pro každého, což ovšem neznamená, že by všichni zaměstnanci pohřební služby byli stejní. Mí kolegové a mé kolegyně tvoří různorodou skupinu lidí, kteří mají společné především to, že dobře snášejí prostředí, kde přebývá smrt. Kromě toho sdílíme ještě dvě věci. Ta první se týká zevnějšku – je jí náš pracovní oděv. Díky němu jsme snadno rozpoznatelní, když v černých svátečních šatech kráčíme křídově bílými chodbami nemocnic a domovů pro seniory, abychom přispěchali na pomoc ve chvíli, kdy dojde na nejhorší. Tu druhou si nosíme v sobě – fakt, že drtivá většina z nás viděla, slyšela a zažila neuvěřitelně mnoho podivností. Teď když jste tuto knihu otevřeli, vstupujete do onoho meziprostoru, na ono zvláštní místo a do onoho neznámého prostředí. Právě v něm se pohybuje i vaše lokální pohřební služba.

První kniha, kterou jsem napsal o životě se smrtí v roli zaměstnavatele, se jmenovala *Metr šedesát pod zemí* a pojednávala o mé podivuhodné cestě do pohřebnické branže a o všem, co se děje od okamžiku, kdy člověk zavře oči naposledy. Zní to možná mírumilovně, ale věřte mi, po smrti následuje strašidelná hostina. V mrtvém těle, je třeba dodat. Ještě pořád se divím, že mě čtenáři kvůli mé brutální upřímnosti nenechali vyhostit.

V knize jsem se tehdy pokusil věrně popsat, jak udržet pod kontrolou dávicí reflex a zároveň přemoci tělo i mysl,

aby vše proběhlo co nejdůstojněji, a to za jakýchkoli okolností – na zakrvavených místech úmrtí, na požářištích nebo v nazdobených obřadních síních nedlouho poté. Psal jsem o námaze, boji s časem, boji proti hnilobě, o logistice a strachu, o touze po uznání od pozůstalých, touze je utěšit, stát se profesionálem a osvojit si noblesní chování.

Byla to dlouhá pouť a v mezidobí se udála spousta věcí. *Velká* spousta. Tak to v životě často bývá a je to tak dobře, protože všichni víme, co nás na sklonku života čeká: tajuplný konec a nekonečné ticho. Ze změn, které se v mém životě udály, bych zmínil, že mě můj mentor v pohřebnické branži Reidar Aas jmenoval vedoucím pobočky naší pohřební služby. V této souvislosti bych rád připomněl, že římský císař Caligula jmenoval senátorem svého koně...

Ale změňme téma. Nevyhnutelně jsem zestárl, k čemuž se ještě vrátím, a také jsem zkušenější a trošičku chytřejší. Mozek se neustále vyvíjí, víte. Dokonce i ten můj, i když hlemýždím tempem, jak by podotkla má žena Hilde. Podle ní má mozková kapacita odpovídá žákovi základní školy a svého plného potenciálu dosáhne teprve po čtyřicítce. Přesto tady teď ve svých necelých sedmatřiceti letech sedím u klávesnice.

S radostí si odpočinu od hororů, které píšu obvykle, a vrátím se ke skutečnosti – k nemilosrdně drsné realitě, kolem níž tolik z nás krouží, rychle ji odbývá a prchá před ní. Psát znovu o smrti má pro mě téměř terapeutickou funkci. K psaní této knihy přistupuju přinejmenším se stejnou dávkou pokory jako u té předchozí, ostatně se pořád učím. A ačkoli to možná probíhá hlemýždím tempem, učím se každíčký den a nikdy nepřestanu. O mrtvých se toho můžeme naučit hodně, i když pro živé nejspíš platí

totéž. Má práce totiž víc než v péči o mrtvé spočívá v péči o živé, tedy o pozůstalé. Postupem času se navíc objevují nové představy a požadavky týkající se toho, co je správné, ať už právě pro pozůstalé, nebo pro ty, které vyprovázejí k poslednímu odpočinku.

V knize *Post mortem*, jakémsi pokračování *Metr šedesát pod zemí*, se s vámi podělím o nové zážitky a o vědomosti, jež jsem nabyl během oněch posledních let v pohřebnické branži. Získáte vhled do specifického a pro řadu lidí neznámého života pracovníka pohřební služby a seznámím vás i s původem různých tradic, zákonů a pravidel spojených se smrtí.

Při psaní budu vycházet především z obvyklé praxe, všechna pozorování a zkušenosti jsou ale mé vlastní. Předložím vám své postřehy a z celého srdce si přeju, abych vám dodal pocit bezpečí. Všichni jednou zemřeme, vy i já, a tak přijde vhod vědět, že až čas vyprší, všude pracují schopní lidé, připravení se o naše tělo postarat.

Než pokročíme dál, rád bych s vámi uzavřel vlastní smlouvu. Ne proto, abych vás od čtení mé knihy odradil, nýbrž abych vás mírně varoval. Jedná se o upřímnou smlouvu, vy jen přikývnete a řeknete *chci vědět víc* a já vám kývnutí oplatím se slovy *povím vám víc*. Těhle větičky jsou naše dohoda. Teď už máte smlouvu nejen se smrtí, ale dokonce i s pohřebním agentem. S tím rozdílem, že knihu můžete kdykoli odložit, když toho na vás bude moc. Se smrtí to tak prosté bohužel není. A právě proto tuto knihu píšu, abych vám vyličil, jak vše probíhá, a ujistil vás, že až onen den nadejde, budete v dobrých rukou.

Některé informace v knize vás možná šokují. Snad se dozvíte něco nového, takže po přečtení budete zase o trochu chytřejší, a třeba vás i pobaví některé procesy, které

se spustí, jakmile srdce přestane bít – v pohřebním voze, v márnici, během rozkladu, prostě všude, kde vládne smrt. Ne že by *něčí* smrt byla důvodem ke smíchu nebo obveselení. Když někdo zemře, je to zkrátka smutné, vybízí to k zamyšlení a probouzí vzpomínky. To však neznamená, že by smrt *sama o sobě* nemohla být rafinovaná, zajímavá a ano, i maličko humorná, přestože o mrtvé by mělo být postaráno podle našeho nejlepšího vědomí a svědomí. Absurdity kolem smrti každopádně vcelku zábavné být můžou. V každodenní práci pohřebního agenta je absurdno přítomno neustále a řadu věcí holt neovlivníte, ať se o to my v pohřební službě snažíme sebevíc.

Stejně jako u minulé knihy se s posvátnou úctou pokusím zprostředkovat naše poslání, mé i mých kolegů a kolegyně. Zasvěcujeme život službě smrti s vědomím, že také nás jednou spustí v rakvi do země nebo vstřčí do kremační pece. I já podepsal svou smlouvu se smrtí. I ze mě, přestože tu teď sedím u klávesnice a piju kafe čiperný jako rybička, jednou bude mrtvola.

Nad nebožtíky, zemřelými, jak se říká mezi námi pohřebáky, nemáme žádnou kontrolu. Procesy probíhající v mrtvém těle řídí příroda. Smrt má přesto každý svou vlastní. Smrt je osobní a má nekonečně mnoho tváří. Někdo uklouzne ve sprše a zlomí si vaz, někdo mírumilovně vydechne naposledy po dlouhé době na lůžku. Ať už smrt nastane jakkoli, v těle je okamžitě rušno. Tak rozhodla příroda – a je tomu tak odjakživa.

Tuto knihu píšu především jako soukromá osoba, jako Tor-Håkon, nikoli jako zaměstnanec konkrétní pohřební služby. To mějte prosím na paměti při každém slově i na každé stránce. A coby soukromá osoba si můžu dovolit tu a tam

rýpnout do etického rozměru pohřebnických metod, zvyklostí, teorie i praxe.

Nežijeme ve vzduchoprázdnu. Zatímco smrt je věčná a neměnná, o lidech to neplatí, a tudíž se mění také zavedené společenské pořádky. V čím dál větší míře chceme mít nad svou smrtí kontrolu. Pro někoho to zahrnuje přání zachovat si po odchodu na věčnost nezměněnou podobu. Nemělo by ovšem mrtvé tělo jako mrtvé i vypadat? Nestor pohřebnictví Barry Albin z Velké Británie to glosoval následovně: *Člověku je trochu zatěžko litovat mrtvého v rakvi, když vypadá lépe než vy, co u rakve stojíte*. Skutečnost, že máme odlišnou představu, jak by smrt měla vypadat nebo jak bychom se s ní měli vypořádávat, nicméně dokládá, že žádná definitivní kolektivní pravda neexistuje – musíme se spokojit pouze s určitými zásadami a hrstkou zákonů a pravidel. Pravidla ale neplatí bez výjimky a žádný systém není bezchybný. Problémy se objevují a já bych je s vámi rád probral.

Nesmíme zapomínat, že touto zvláštní proměnou, která je součástí smrti, projdeme všichni. *Mrtvola* bude z vás, stejně jako ze mě. Srdce vám přestane bít, oči pohasnou a tělo vychladne. Jakmile vám lékař vystaví úmrtní list, už nejste hudebníci, zametačem ulic, řidičem autobusu nebo instruktorkou jógy. Už nežárlíte, necítíte strach, nenaparuje se ani nestydíte. Jste po smrti. Najednou vám už na ničem nezáleží.

Náhle vám nevadí, když na návštěvu přijde tchyně, a ani v nejmenším vás nerozčiluje, že si soused půjčuje vaši sekačku. Cívíte do prázdna, začínáte štiplavě zapáchat a všechno dobré vychování je pryč. Vítejte doma... ehm, v záhrobí.

Můžeme se tedy domluvit, že ke smrti nebudeme přistupovat příliš slavnostně? Že ji alespoň v této knize nebudeme

uctívat? Smíme se při čtení dokonce občas trošičku zasmát? Čeká nás to přece všechny!

Ve vzpomínkách ostatních jistě zůstanete, ale bez ohledu na to, nakolik se tím budete zaobírat, kolik si pořídíte tetování, kolik podstoupíte zkrášlovacích zákroků nebo jak moc je pro vás důležitá životospráva, nakonec z vás bude mrtvola a nic s tím nenaděláte. Zchladte si záda na kovovém stole a odevzdejte se do péče pohřební služby. Odted už vás nemusí trápit hypotéka, sousedovo uštěkané psisko ani nutná výměna střešních latí na chatě. Tímto vám dávám svolení se zcela uvolnit – ústa máte překvapeně pootevřená, pohled slepě upřený ke stropu a vaši doufejme starou a unavenou hlavou už nebloudí jediná myšlenka.

Bohužel ne každý se stárí dočká. Řada z nás zažije příliš málo let a zim, někteří se musí spokojit jen s několika málo dny. Tak to se životem a smrtí chodí, přičemž pozůstali této nepochopitelné situaci čelí bezmocně a s bezbřehým smutkem. V takových případech je mi jasné, že jsem ta nejhorší možná návštěva. Protože to vím, přistupuju ke své práci ve vší vážnosti. Coby hrdý pracovník pohřební služby pracuju ve stínu života, se stejnou smlouvou se smrtí jako vy, zasychající inkoust podpisu smrti ovšem cítím každý den. Starám se o vaše mrtvé a poskytuju útěchu živým. Prostřednictvím této knihy bych vám chtěl o smrti vyprávět a pokusit se vás utěšit, ubezpečit vás, že život jde dál, přestože vás navštívila smrt.

Zároveň se s vámi hodlám podělit o své postřehy z temné stránky mého povolání, k níž se zcela proti své vůli občas přichomýtnu – o postřehy týkající se nepřírozených úmrtí a mrtvol nalezených za podivných okolností.

Přestože jsem pohřební agent, a nikoli soudní patolog nebo jiný lékař, policista, kriminalistický technik nebo

státní zástupce, přál bych si vyslovit několik otázek, které mě trápí už dlouho. Lidé se zabíjejí navzájem, a to všude na světě. Jak víme, že je nějaké úmrtí – lepší slovo pro to nemáme – takzvaně přirozené? Jak si můžeme být *jistí*, že někdo nebyl zavražděn? Co se děje za oponou, když se ukáže, že *místo úmrtí* je ve skutečnosti *místo činu*? Jak pracují různé orgány? V čem selhávají? A kdy se vyplatí vyslechnout někoho, jako jsem já?

Na tohle všechno se, drazí čtenáři, společně zaměříme. Přijměte prosím pozvání do kanceláře pohřebního ústavu a do světa kriminalistické techniky, na pitevní sál, na pouť dějinami lidstva a jeho přístupu ke smrti a konečně – do hrobu.

Děkuji za důvěru.

Váš přítel,
Tor-Håkon Gabriel Håvardsen

Smrt je proces

„Čas úmrtí?“ zeptá se zpocený, jindy tak suverénní třicát-ník. Je lékařem na jipce v seriálu z nemocničního prostředí, na který se po večerech díváte v televizi. Udělal všechno, co bylo v jeho silách, přesto se mu život postarší ženě na lůžku zachránit nepodařilo.

„Dvanáct třicet dva,“ odpoví sklesle mladá sestřička a odhodí si z tváře blondatou loknu. Také ona se vyrovnává s tím, že je navštívila smrt. Ticho se protahuje.

„Dvanáct třicet dva,“ zašeptá si lékař sám pro sebe a pak vybuchne: „God damn it, all to hell!“

Na úmrtní list postarší ženy zaznamená časový údaj: 12.32.

Odvážím se tvrdit, stejně jako mnozí přede mnou, že smrt ani v nejmenším není jeden konkrétní okamžik? Že to není ona vteřina, kdy srdce přestane bít, nebo chvíle, kdy z těla unikne poslední výdech?

Smrt trvá dlouho. *Neuvěřitelně* dlouho.

Řekl bych až nekonečně dlouho a nečekám, že se mé tvrzení setká s výraznějším odporem. Smrt není okamžik. Smrt je *proces*.

Tento nevyhnutelný proces sestává z řady fyzikálních a chemických změn, které u někoho proběhnou velmi rychle a u jiného naopak pomalu. Předsmrtné chroptění, chrčivý bojový pokřik rozléhající se na bledém a pustém bitevním poli, svědčí o tom, že se v selhávajících plicích nahromadil hlen, a ubohým blízkým nezbývá než sledovat, jak smrt vítězí.

Zas a znovu přechází smrt neporažena z jedné místnosti do druhé ve všech zařízeních v každičkém městě i více. Smrt způsobuje, že se naše rty, ruce a chodidla pokryjí skvrnami. Naše tělo se v posledním vypětí snaží prohnat vzduch vyschlým hrdlem, od vysoké frekvence po nízkou – a smrt odpoví tím, že vymaže naše vědomí.

Ležíme a umíráme, všichni do jednoho, okolí tmavne a my jen nasloucháme. Šťastlivci slyší ve chvíli, kdy se jim srdce zastaví, své blízké.

Smrt, tento *proces*, tak dosáhne nezvratného bodu, bodu, kdy už život dál nemůže přebývat v těle, které právě opustil.

Setkal jsem se s tisícovkami pozůstalých, s unavenými svědky právě takovýchto bojů. Řada z nich má pocit, jako by zažila popravu.

Opravdu zažili popravu? *Kdepak*, odpovíte možná.

Všichni jednou umřou, Tore-Håkone, zato poprava je vykonaný rozsudek.

Rád bych se vás tedy zeptal: Nebyl nad námi *všemi* vyřknut rozsudek vedoucí k popravě svého druhu? Nepadl tento rozsudek v okamžiku, kdy jsme se narodili? Nejsme snad všichni v naší poslední hodině popravení?

Nazývejte to osudem, koloběhem života, vypilovanou smlouvou, kterou jsme podepsali v rytmu našich prvních úderů srdce, v šestém týdnu coby plod v děloze.